

ალიანსები: დაბალანსება და მიტმასნება

დავით ვახტანგიშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორანტი
vaxtangishvilid@yahoo.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0002-3366-1529>

DOI: 10.52340/splogos.2025.03.20

აბსტრაქტი

ნაშრომი განიხილავს ორ ძირითად ჰიპოთეზას საერთაშორისო პოლიტიკაში — დაბალანსების და მიტმასნების თეორიებს. თითოეული მათგანი განსხვავებულ დასკვნამდე მიდის სახელმწიფოების ქცევის შესახებ გარე საფრთხის წინაშე. კვლევა აჩვენებს, რომ დაბალანსება უფრო ხშირია, როგორც უსაფრთხოების სტაბილიზაციის მექანიზმი, ხოლო მიტმასნება უფრო სპეციფიკური და ოპორტუნიტული ქცევის ფორმაა. ნაშრომი ასახავს ამ ორი ჰიპოთეზის გავლენას მცირე სახელმწიფოების, მათ შორის საქართველოს, საგარეო პოლიტიკის გადაწყვეტილებებზე.

საკვანძო სიტყვები: ალიანსი, დაბალანსება, მიტმასნება, თავდასხმითი ძალა, გარე საფრთხე

Alliances: Balancing and Attrition

David Vakhtangishvili

Georgian Technical University

International Relations, Doctoral Studies

vaxtangishvilid@yahoo.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0002-3366-1529>

Abstract

The paper explores two main hypotheses in international politics, the theories of balancing and bandwagoning. Each leads to different conclusions about state behavior under external threat. The study finds that balancing is more frequent as a mechanism of security stabilization, while bandwagoning represents a more opportunistic and situational behavior. The paper also discusses how these hypotheses affect the foreign policy choices of small states, including Georgia.

Keywords: alliance, balancing, bandwagoning, offensive capability, external threat

ნაშრომის მიზანი

კვლევის მიზანია საერთაშორისო ურთიერთობებში დაბალანსებისა და მიტმასნების თეორიების შედარებითი ანალიზი, მათი გამოყენების პირობების და სახელმწიფო ქცევის განმაპირობებელი ფაქტორების იდენტიფიცირება, განსაკუთრებული აქცენტით საქართველოს უსაფრთხოების გარემოზე.

სამეცნიერო სიახლე

ნაშრომის სიახლე მდგომარეობს იმაში, რომ იგი აერთიანებს კლასიკურ თეორიებს თანამედროვე მაგალითებთან და ქმნის ინტეგრირებულ ჩარჩოს სახელმწიფოების ქცევის გასაანალიზებლად. ეს მიდგომა განსაკუთრებით აქტუალურია საქართველოს საგარეო პოლიტიკის დაგეგმვისა და უსაფრთხოების შეფასების პროცესებში.

მეთოდოლოგია

გამოყენებულია შედარებითი ანალიზის მეთოდი, რომელიც აერთიანებს თეორიულ და ემპირიულ მიდგომებს. ნაშრომში გაანალიზებულია ისტორიული და თანამედროვე ქეისები, მათ შორის ევროპული და პოსტსაბჭოთა სივრცის მაგალითები. კვლევის საფუძველია მეორე დონის მონაცემთა ანალიზი, ტექსტუალური ინტერპრეტაცია და სადემონსტრაციო ისტორიული პარალელები.

სერიოზული საფრთხის წინაშე მდგომი სახელმწიფოები დაბალანსების ან მიტმასნების პოლიტიკას მიმართავენ. დაბალანსება განისაზღვრება, როგორც არსებული საფრთხის წინააღმდეგ სხვებთან კავშირის შექმნა. მიტმასნება საფრთხის წყაროსთან კავშირის შექმნას გულისხმობს. შესაბამისად, იმის მიხედვით, ირჩევს სახელმწიფო მთავარი გარე საფრთხის წინააღმდეგ სხვებთან კავშირის შექმნას თუ ასეთ კავშირს საფრთხის წყაროსთან ამყარებს, შესაძლებელია ორი განსხვავებული ჰიპოტეზის განვითარება იმის შესახებ, თუ როგორ ირჩევენ სახელმწიფოები პარტნიორებს კავშირისთვის.

ეს ორი ჰიპოთეზა სამყაროს ორ, ძალზე განსხვავებულ სურათს ხატავს. თუ დაბალანსება მიტმასნებაზე უფრო ხშირად ხდება, სახელმწიფოები უფრო უსაფრთხოდ გრძნობენ თავს, რადგან აგრესორები მათ ერთობლივ წინააღმდეგობას წააწყდებიან. თუ გაბატონებული ტენდენცია მიტმასნებაა, იქმნება უსაფრთხოების დეფიციტი, რადგანაც წარმატებული აგრესორები დამატებით

მოკავშირეებს იზიდავენ, რის შედეგადაც მათი ძალა იზრდება, ხოლო მათი მოწინააღმდეგეებისა - კლებულობს.

დაბალანსების პოლიტიკა

მოსაზრება, რომ სახელმწიფოები კავშირებს ქმნიან, რათა უფრო ძლიერი სახელმწიფოების მათზე გაბატონება არ დაუშვან, ძალთა ბალანსის ტრადიციული თეორიის საფუძველს წარმოადგენს. ამ თვალსაზრისის თანახმად, სახელმწიფოები ალიანსებს უერთდებიან, რათა თავი დაიცვან იმ სახელმწიფოების ან კოალიციისგან, რომლებიც მეტ რესურს ფლობენ და შესაძლოა მათ საფრთხე შეუქმნან. სახელმწიფოები დაბალანსებას ორი უმთავრესი მიზეზის გამო ირჩევენ.

ჯერ ერთი, მათ არსებობას საფრთხე დაემუქრება, თუ ისინი ვერ მოახერხებენ პოტენციური ჰეგემონისთვის ლაგამის ამოღებას მანამ, ვიდრე ის მეტისმეტად გაძლიერდება. გაბატონებულ ძალასთან კავშირში შესვლა გულისხმობს რწმენას, რომ მისი ზრახვები მომავალშიც კეთილი იქნება. უფრო უსაფრთხო სტრატეგიაა ალიანსის შექმნა იმ სახელმწიფოებთან, რომლებსაც საკუთარ მოკავშირეებზე იოლად გაბატონება არ შეუძლიათ და იმ სახელმწიფოთა დომინირების არ დაშვების მიზნით, რომლებსაც ამის გაკეთება ძალუძთ. უინსტონ ჩერჩილმა ბრიტანეთის საგარეო პოლიტიკა ალიანსების სფეროში ასე განმარტა: „ოთხასი წლის მანძილზე, ინგლისის საგარეო პოლიტიკა კონტინენტზე არსებული უძლიერესი, ყველაზე აგრესიული და ყველაზე დომინანტი სახელმწიფოსთვის წინაარმდეგობის გაწევას გულისხმობდა... უფრო ძლიერთან კავშირის შექმნა და მისი დაპყრობითი ომებით სარგებლის მიღება უფრო ადვილი.. და მიმზიდველი პოლიტიკა იქნებოდა. თუმცა, ჩვენ ყოველთვის უფრო რთული გზით მივდიოდით და ნაკლებად ძლიერ სახელმწიფოებთან ვერთიანდებოდით... და ასე ვამარცხებდით კონტინენტის სამხედრო ტირანს ვინც არ უნდა ყოფილიყო ის.“²³³ უფრო ახლო წარსულში, ჰენრი კისინჯერი მხარს უჭერდა ჩინეთთან დაახლოებას [სსრკ-წინააღმდეგ], რადგან სჯეროდა, რომ სამმხრივ ურთიერთობაში უფრო სუსტ მხარესთან კავშირი უმჯობესია.

მეორეც, უფრო სუსტ მხარესთან ძლიერის გაერთიანება ალიანსის ახალი წევრის გავლენას ზრდის, რადგან შედარებით უფრო სუსტი მოკავშირე უფრო მეტ დახმარებას საჭიროებს. ამისგან განსხვავებით, ძლიერ მხარესთან ალიანსის შექმნის შემთხვევაში, ახალი მოკავშირის გავლენა მცირეა. (რადგან ის კოალიციას შედარებით ნაკლებს ჰმატებს), რის შედეგადაც ის პარტნიორების კაპრიზებზე

²³³ Wuiston s. Churchill, The Second world war, vol 1. The gathering stoem (boston,1948), გვ 207-8.

ხდება დამოკიდებული. ამრიგად, უფრო სუსტ მხარესთან კავშირი უფრო სასურველი უნდა იყოს.

მიტმასნება

მოსაზრება, რომ სახელმწიფოები ძლიერის დაბალანსებას ეცდებიან, გასაკვირი არ არის, თუ გავითვალისწინებთ მრავალ ცნობილ მაგალითს, როდესაც სახელმწიფოები ერთიანდებიან იმ სახელმწიფოსა თუ კოალიციის წინააღმდეგობის გასაწევად, რომლითაც მათ ემუქრება. თუმცა, მიუხედავად მყარი მტკიცებულებებისა რასაც, ისტორია დაბალანსების ჰიპოტეზის სასარგებლოდ გვთავაზობს, ფართოდაა გავრცელებული მოსაზრება, რომ საპირისპირო ტიპის მოქმედების ალბათობა უფრო დიდია. როგორც ერთი მეცნიერი ამბობს, “საერთაშორისო პოლიტიკაში არაფერია ისეთი წარმატებული, როგორც თვით წარმატება. გამარჯვებული ძალის წინსვლას ინერცია აჩქარებს. მისი წარმატების შეუქცევადობის განცდა ერთ მხარეს კიდევ უფრო ასუსტებს, ხოლო მეორეს უფრო დიდ სტიმულს აძლევს. პერიფერიული მოთამაშეები გამარჯვებულის მხარეს იჭერენ”.²³⁴

მიტმასნების ჰიპოთეზა პოპულარულია იმ სახელმწიფო მოხელეებს შორის, რომლებიც საზღვარგარეთ მიმდინარე კომფლიქტებში ჩაბმის ან სამხედრო ბიუჯეტების ზრდის გამართლებას ცდილობენ. მაგალითად, გერმანელ ადმირალ ალფრედ ფონ ტრიპიცის ცნობილი რისკის თეორია ამგვარ ლოგიკას ემყარებოდა. ტრიპიცი ამტკიცებდა, რომ დიდი საბრძოლო ფლოტის შექმნით გერმანია ინგლისს ნეიტრალური პოზიციის დაკავებას ან სულაც მასთან ალიანსში შესვლას აიძულებდა, რათა ამით ინგლისისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან საზღვაო ბატონობას საფრთხე დაემუქრებოდა.

მიტმასნების თემა მუდმივად განიხილებოდა ცივი ომის პერიოდში. საბჭოთა კავშირის მცდელობები, დაეშინებინა ნორვეგია და თურქეთი ისე, რომ მათ ნატოში შესვლაზე უარი ეთქვათ, ემყარებოდა საბჭოთა კავშირის რწმენას, რომ სახელმწიფოები იოლად იხევენ უკან მუქარის წინაშე. თუმცა ამ ქმედებებმა ნორვეგია და თურქეთი კიდევ უფრო დაახლოვა დასავლეთთან. საბჭოთა პოლიტიკოსებმა მსგავსი შეცდომა დაუშვეს, როცა გადაწყვიტეს, რომ 1960-იან და 1970-იან წლებში საბჭოთა სამხედრო ძალის ზრდა დასავლეთთან ძალთა თანაფარდობას ერთხელ და სამუდამოდ შეცვლიდა. ნაცვლად ამისა, ამ პოლიტიკამ 1970-იან წლებში ამერიკა-ჩინეთის დაახლოება, ხოლო 1980-იანი წლების

²³⁴ W. Scot Thompson, „The Communist International System, “ Orbis 20, no.4 (1977).

მშვიდობიანობის პერიოდში აშშ-ს სამხედრო ძალის ყველაზე მასშტაბური ზრდა გამოიწვია.

მიტმასნების იდეები არანაკლებ პოპულარული იყო ამერიკელ ლიდერებს შორის. ეროვნული საბჭოს 68-ე ანგარიშში (გასაიდუმლოებული კვლევა რომელიც 1950-იან წლებში აშშ-ს სამხედრო შეიარაღების ზრდის გასამართლებლად იქნა გამოყენებული) ნათქვამია: ” [აშშ-ს სამხედრო ძალის გაზრდის შესახებ] დადებითი გადაწყვეტილება თუ არ იქნა მიღებული, ჩვენი მეგობრები არა მხოლოდ დაბრკოლებად იქცევიან ჩვენთვის, არამედ საბჭოთა ძალას გაამრავლებენ.” პრეზიდენტმა ჯონ კენედიმ ერთხელ თქვა, რომ “თუ აშშ დასუსტდება მთელი მსოფლიო... კომუნისტური ბლოკისკენ გარდაუვალ სვლას დაიწყებს”²³⁵ მიუხედავად ჰენრი კისინჯერის ხშირი მტკიცებისა, რომ აშშ-მ საბჭოთა კავშირის შეკავების მიზნით დამაბალანსებელი ალიანსები უნდა შექმნას, ის ასევე აშკარად ფიქრობდა, რომ აშშ-ს მოკავშირეები მიტმასნების პოლიტიკას აირჩევდნენ. მისი თქმით, “²³⁶თუ მსოფლიო ლიდერები... გადაწყვეტენ აშშ-ს ძალა ან ნება აკლია ... ისინი დანებდებიან იმას რასაც გაბატონებულ ტენდენციად ჩათვლიან”, რონალდ რეიგანის ფრაზა („ თუ ჩვენ არ შეგვიძლია საკუთარი თავის დაცვა [ცენტრალურ ამერიკაში]... ჩვენ არ უნდა გვქონდეს იმის იმედი, რომ სხვაგან გავიმარჯვებთ... ჩვენს მიმართ ნდობა დაიმსხვრევა და ალიანსები დაიშლება”) იმავე ლოგიკას იყენებს იმავე მიზნით - საზღვარგარეთ მიმდინარე კომფლიქტში ჩარევის გასამართლებლად.

დაბალანსება და მიტმასნება, როგორც წესი, მხოლოდ შესაძლებლობების კუთხით განიხილება. დაბალანსება უფრო სუსტ მხარესთან კავშირია, მიტმასნება - უფრო ძლიერთან. თუმცა ეს კონცეფცია გადახედვას საჭიროებს, რათა გათვალისწინებულ იქნეს სახელმწიფო მოხელეების მიერ მოკავშირეების არჩევისას განხილული სხვა ფაქტორები. ძალა, ამ შემთხვევაში, მნიშვნელოვანი ფაქტორია, მაგრამ არა ერთადერთი. უფრო სწორი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ სახელმწიფო ალიანსებს, როგორც წესი, იმ გარე ძალასთან ან იმ ძალის წინააღმდეგ ქმნიან, რომლებიც ყველაზე დიდ საფრთხეს წარმოადგენენ. მაგალითად, სახელმწიფოებმა შეიძლება აირჩიონ დაბალანსება სხვა ძლიერ სახელმწიფოებთან ალიანსების შექმნის მეშვეობით, თუ უფრო სუსტი ძალა მათთვის უფრო სახიფათოა სხვა მიზეზების გამო. მაგალითად, კოალიციები, რომლებმაც გერმანია პირველ და მეორე მსოფლიო ომებში დაამარცხეს, ჯამური რესურსების მხრივ უზარმაზარი უპირატესობით სარგებლობდნენ, მაგრამ გაერთიანდნენ, როდესაც

²³⁵ ციტირებულია ნაშრომში: Seyom Brown, *The Faces of Power: Constancy and Change in United States Foreign Policy from Truman to Johnson* (New York, 1968), გვ 217.

²³⁶ ციტირებულია ნაშრომში: U.S. House Committee on Foreign Affairs, *The Soviet Union and The Third World: Watrshed in Great Power Policy?* 97th Cong., 1st sess., 1977, გვ 157-58.

ნათელი გახდა, რომ ვილჰელმის იმპერიისა და ნაცისტური გერმანიის აგრესიული მიზნები მათთვის უფრო მეტ საფრთხეს წარმოადგენდა. რადგან დაბალანსებისა და მიტმასნების უფრო ზუსტი ახსნა მუქარაზე რეაგირებასთან არის დაკავშირებული, მნიშვნელოვანია სხვა ფაქტორების განხილვა, რომლებიც გავლენას ახდენენ სახელმწიფოსგან მომდინარე პოტენციური საფრთხის მასშტაბზე: ჯამური ძალა, გეოგრაფიული სიახლოვე, თავდასხმის ძალა და აგრესიული ზრახვები...

თუ ძირითად ჰიპოტეზებს საფრთხის (და არა მხოლოდ ძალის) კუთხით განვსაზღვრავთ, მივიღებთ უფრო სრულ სურათს იმ ფაქტორებისა რომლებსაც სახელმწიფო მოხელეები პოტენციური მოკავშირეების შერჩევისას ითვალისწინებენ. თუმცა შეუძლებელია აპრიორულად იმის განსაზღვრა, მუქარის რომელი წყაროები იქნება ყველაზე მნიშვნელოვანი ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში. ჩვენ მხოლოდ იმის თქმა შეგვიძლია, რომ გარკვეულ როლს ალბათ თითოეული მათგანი შეასრულებს და რაც უფრო დიდია საფრთხე, მით უფრო დიდია ალბათობა, რომ მოწყვლადი სახელმწიფო კავშირის მოძებნას შეეცდება.

დაბალანსებისა და მიტმასნების მნიშვნელობა

ორი ზოგადი ჰიპოტეზა დაბალანსებისა და მიტმასნების შესახებ საერთაშორისო პოლიტიკის მკვეთრად განსხვავებულ სურათებს ხატავს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, რომელი ჰიპოტეზა უფრო სწორია, რადგან თითოეული ძალზე განსხვავებული პოლიტიკის გატარებას გულისხმობს. როგორია ამ ჰიპოტეზების მიერ შემოთავაზებული სამყაროს სურათები და რა პოლიტიკის გატარებას გულისხმობენ ისინი?

თუ გაბატონებული ტენდენცია დაბალანსებაა, საფრთხის შემქმნელი სახელმწიფოები სხვებს მათ წინააღმდეგ ალიანსის ფორმირებისკენ უბიძგებენ. რადგან სხვებზე დომინირების მოსურნე სახელმწიფოები ფართო წინააღმდეგობას აწყდებიან, სტატუს-კვოს მომხრე სახელმწიფოებს შეუძლიათ, რომ საფრთხეებთან დაკავშირებით საკმაოდ ოპტიმისტური შეხედულებები ჰქონდეთ. დაბალანსების სამყაროში ნდობა ნაკლებად მნიშვნელოვანია, რადგან მოკავშირეები აგრესიულ სახელმწიფოებს წინააღმდეგობას საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე უწყვენ და არა იმიტომ, რომ სხვებისგანაც მათთვის იმავეს გაკეთებას ელიან. შესაბამისად, მოკავშირეთა გადგომის შიში კლებულობს. მეტიც, თუ დაბალანსება ნორმაა და სახელმწიფო მოხელეებს ეს ტენდენცია გააზრებული აქვთ, აგრესიის სტიმული არ იარსებებს, რადგან მათ, ვინც აგრესიაზე ფიქრობს, ისიც ეცოდინებათ, რომ წინააღმდეგობას წააწყდებიან.

დაბალანსების სამყაროში საუკეთესო პოლიტიკა ის არის, რომელიც თავშეკავებასა და კეთილგანწყობას გამოხატავს. ძლიერი სახელმწიფოები შესაძლოა ფასეულნი იყვნენ, როგორც მოკავშირეები, რადგან მათ პარტნიორებისთვის ბევრის შეთავაზება ძალუბით, მაგრამ მათ განსაკუთრებული სიფრთხილე უნდა გამოიჩინონ, რათა სხვებმა ისინი აგრესიულად არ აღიქვან. ასეთ სამყაროში ყველაზე რაციონალურია ისეთი საგარეო და თავდაცვის პოლიტიკა, რომელიც სხვებს მინიმალურ საფრთხეს უქმნის.

მიტმასნების სამყარო ბევრად უფრო კონკურენტულია. თუ სახელმწიფოები ყველაზე სახიფათო ძალასთან ალიანსის შექმნას ცდილობენ, დიდი სახელმწიფოები სარგებელს მიიღებენ, თუ სხვას დაარწმუნებენ, რომ ძლიერები და ამავედროულად პოტენციურად აგრესიულები არიან. საერთაშორისო მეტოქეობა უფრო ინტენსიური იქნება, რადგან ერთი მარცხიც კი შეიძლება ერთი მხარის დაკნინებასა და მეორის აღზევებას ნიშნავდეს. ეს ვითარება მიტმასნების სამყაროში განსაკუთრებით შემაშფოთებელია, რადგან მოსალოდნელია განდგომის კიდევ უფრო მეტი შემთხვევა და პოზიციის შემდგომი შესუსტება. მეტიც, თუ სახელმწიფოთა ლიდერები ფიქრობენ, რომ მიტმასნება ფართოდაა გავრცელებული, მეტია მათ მიერ ძალადობრივი მეთოდების გამოყენების ალბათობა. ეს ტენდენცია ახასიათებს როგორც აგრესიულ, ისე სტატუს-კვოს მომხრე სახელმწიფოებს. აგრესიული სახელმწიფოები ძალას გამოიყენებენ, რადგან ფიქრობენ, რომ სხვები მის დაბალანსებას, სავარაუდოდ, არ ეცდებიან და რომ ისინი უფრო მეტი მოკავშირის მოზიდვას შეძლებენ საომარი განწყობისა და კონფრონტაციული პოლიტიკის საშუალებით. სტატუს-კვოს შენარჩუნების მსურველი სახელმწიფოები ამ მაგალითს მიბაძავენ, რადგან შეეშინდებათ, რომ მათი ოპონენტები ძალისა და სიმტკიცის დემონსტრირებით მოგებულნი დარჩებიან.

დაბოლოს, მცდარი დასკვნები დაბალანსების ან მიტმასნებისკენ მიდრეკილების შესახებ შესაძლოა სახიფათო იყოს, რადგან პოლიტიკამ, რომელიც ერთი ვითარებისთვის გამოსადეგია, მეორე ტიპის სიტუაციაში შეიძლება სავალალო შედეგი გამოიღოს. თუ სახელმწიფო მოხელეები მიტმასნების სამყაროში დაბალანსების პოლიტიკას განახორციელებენ, მათი თავშეკავებული რეაქცია და საფრთხის მოდუნებული ხედვა მათ მიკავშირეებს განდგომისკენ უბიძგებს და საბოლოოდ ისინი მარტონი აღმოჩნდებიან უზარმაზარი კოალიციის წინაშე. და პირიქით, დაბალანსების სამყაროში მიტმასნებისთვის დამახასიათებელი ქმედებების განხორციელება (ძალისა და მუქარის ხშირი გამოყენება) დამბალანსებელი სახელმწიფოების სამყაროში სულ უფრო მზარდ და ენერგიულ წინააღმდეგობას გამოიწვევს სხვების მხრიდან.

ეს საკითხები მხოლოდ თეორიული როდია. 1930-იან წლებში საფრანგეთი ვერ მიხვდა, რომ მცირე ანტანტაში მისი მოკავშირეები მიტმასნებისკენ იხრებოდნენ და რომ ამ ტენდენციას ხელს უწყობდა საფრანგეთის სამხედრო ძალები და დიპლომატია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საბჭოთა კავშირის მცდელობები, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ თურქეთი და ნორვეგია დაეშინებინა, საპირისპირო შეცდომის მაგალითია, რადგან ამან აშშ-ს მხრიდან მხოლოდ ამ რეგიონისადმი ყურადღების ზრდა გამოიწვია და აღნიშნული ქვეყნების ნატო-ში გაწევრიანება უზრუნველყო. ამის მსგავსად, ვილჰელმის გერმანიისა და იმპერიული იაპონიის მილიტარიზმმა, მათი იზოლირება გამოიწვია. ეს მომდინარეობდა ორივე სახელმწიფოში გაბატონებული მოსაზრებიდან, რომ საერთაშორისო ურთიერთობების ძირითადი ტენდენცია მიტმასნება იყო.

როდის ირჩევენ სახელმწიფოები დაბალანსების პოლიტიკას და როდის - მიტმასნებისას?

ეს მაგალითები გვიჩვენებს, რომ მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, თუ რომელ პოლიტიკას (დაბალანსებისა თუ მიტმასნების) აირჩევენ სახელმწიფოები უფრო დიდი ალბათობით და საფრთხის რა წყაროები ახდენს ყვალაზე დიდ გავლენას მათ გადაწყვეტილებებზე... ზოგადად, დაბალანსების შემთხვევები, წესით, ბევრად ხშირი უნდა იყოს, ვიდრე მიტმასნება და უნდა ვიფიქროთ, რომ მიტმასნება მხოლოდ კონკრეტულ პირობებში ხდება, რომელთა დადგენა შეუძლებელია.

მართალია, მრავალი პოლიტიკოსი შიშობს, რომ პოტენციური მოკავშირეები უძლიერეს მხარესთან გაერთიანდებიან, მაგრამ საერთაშორისო ურთიერთობების ისტორია გვიჩვენებს, რომ ამ შიშს მყარი საფუძველი არ აქვს. მაგალითად, ოცდაათწლიანი ომის დროიდან დღემდე, ევროპაში ჰეგემონიის დამყარების ყველა მცდელობა ყოველთვის წარუმატებელი იყო თავდაცვითი კოალიციის ქმედებების გამო, რომელიც სწორედ პოტენციური ჰეგემონიის დამარცხების მიზნით იქმნებოდა. სხვა მაგალითები არანაკლებ მრავლის მეტყველია. მიუხედავად იმისა, რომ მიტმასნების ცალკეული შემთხვევები მართლაც ხდება, დიდ სახელმწიფოებს სრულიად აშკარად ახასიათებთ მიდრეკილება, რომ ცდუნებას არ აჰყვნიან და საჭიროების შემთხვევაში დაბალანსების პოლიტიკა განახორციელონ.

ეს ტენდენცია გასაკვირი არ უნდა იყოს. დაბალანსებას უპირეტესობა უნდა მიენიჭოს იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ არც ერთმა სახელმწიფო მოღვაწემ არ შეიძლება დანამდვილებით იცოდეს, თუ რას გეგმავს მეორე [ქვეყნის სახელმწიფო მოღვაწე]. მიტმასნება სახიფათოა, რადგან შედეგად იზრდება აგრესიული ძალისთვის ხელმისაწვდომი რესურსების რაოდენობა, ხოლო სხვა სახელმწიფოები იმის იმედად უნდა იყვნენ, რომ ის მომავალშიც შემწყნარებელი იქნება. რადგანაც აღქმები სანდო არ არის, ხოლო განზრახვები შეიძლება შეიცვალოს, პოტენციური

აგრესორის დაბალანსება უფრო უსაფრთხოა, ვიდრე იმის იმედად ყოფნა, რომ ეს სახელმწიფო მომავალშიც კეთილგანწყობილი იქნება.

თუმცა, უნდა ითქვას, რომ მართალია, დაბალანსება უფრო მოსალოდნელია, მაგრამ ვერც მიტმასნების შესაძლებლობას გამოვრიცხავთ. სახელმწიფოთა შედარებით მიდრეკილებაზე - აირჩიონ მსგავსი პოლიტიკა, გავლენა რამდენიმე ფაქტორმა შეიძლება მოახდინოს.

ძლიერი და სუსტი სახელმწიფოები

ზოგადად, რაც უფრო სუსტია სახელმწიფო, მით უფრო დიდია ალბათობა იმისა, რომ ის მიტმასნებას მიმართავს და არა დაბალანსებას. ასეთი ვითარება იმისგამო იქმნება, რომ სუსტი სახელმწიფოები თავდაცვით კოალიციებს ბევრს ვერაფერს მატებენ და იმავდროულად უფრო აგრესიულ სახელმწიფოთა რისხვის სამიზნედ იქცევიან. რადგან სუსტ სახელმწიფოებს შედეგებზე გავლენის მოხდენა არ ძალუბთ (და ამ პროცესში შეიძლება სერიოზულად დაზარალებდნენ კიდევ), მათ მოგებულის მხარე უნდა დაიკავონ. უფრო სუსტ ალიანსში შესვლა მათთვის რაციონალური მხოლოდ იმ შემთხვევაშია, თუ შედეგზე გავლენის მოხდენა შეუძლიათ. ამისგან განსხვავებით, ძლიერ სახელმწიფოებს უნარი შესწევთ, რომ წამგებიანი კოალიცია მომგებიანად აქციონ და რადგან გამარჯვება ან დამარცხება მათ გადაწყვეტილებაზეა დამოკიდებული, დიდია ალბათობა, რომ საკუთარი წვლილისთვის სუსტი სახელმწიფოები უხვად დაჯილდოვდებიან.

ამასთან, სუსტი სახელმწიფოები, როგორც წესი, განსაკუთრებით მგრძნობიარენი არიან ახლომდებარე ძალის მიმართ. თუ დიდ სახელმწიფოებს აქვთ როგორც გლობალური ინტერესები, ისე გლობალური შესაძლებლობები, სუსტი სახელმწიფოები ძირითადად იმ მოვლენებზე ფიქრობენ, რომლებიც მათ უშუალო სიახლოვეს ხდება. მეტიც, სუსტი სახელმწიფოები ალბათ დაბალანსებას მიმართავენ, თუ აგრესიული სახელმწიფოს ძალა დაახლოებით მათივე ძალის ტოლფარდია, მაგრამ მიტმასნება მათთვის მიმზიდველი იქნება, როდესაც საფრთხე დიდი სახელმწიფოს მხრიდან ემუქრებათ. რა თქმა უნდა, როდესაც დიდ სახელმწიფოს სწრაფად და ეფექტურად მოქმედება შეუძლია (ანუ როდესაც მისი თავდასხმითი შესაძლებლობები განსაკუთრებით დიდია), ეს ცდუნება კიდევ უფრო ძლიერი იქნება.

მოკავშირეების არსებობა

მიტმასნება სახელმწიფოებისთვის იმ შემთხვევაშიც შეიძლება იყოს მიმზიდველი, თუ მოკავშირე უბრალოდ არ არსებობს. თუმცა, სახელმწიფოებს დაბალანსება საკუთარი რესურსების მობილიზების გზითაც შეუძლიათ, ნაცვლად

მოკავშირეთა მხარდაჭერაზე დაყრდნობაზე. დაბალანსებას ისინი უფრო მაშინ მიმართავენ, თუ დარწმუნებული იქნებიან, მოკავშირეების დახმარების ხელმისაწვდომობაში. ამგვარად, დაბალანსების პოლიტიკის კიდევ ერთი წინაპირობა დიპლომატიური კომუნიკაციის ეფექტიანი სისტემაა. კომუნიკაციის უნარი პოტენციურ მოკავშირეებს საერთო ინტერესების იდენტიფიცირებისა და რეაგირების კოორდინირების საშუალებას აძლევს. თუმცა, თუ სუსტი სახელმწიფოები გარეშე ძალებისგან დახმარების მიღების პერსპექტივას ვერ ხედავენ, ისინი შეიძლება იძულებულნი გახდნენ, რომ ყველაზე უფრო რეალური საფრთხიდან გამომდინარე იმოქმედონ. ასე, მაგალითად, ირანის შაჰმა 1881 წელს ყანდაარიდან ბრიტანეთის ძალების გასვლა აღიქვა, როგორც რუსეთთან მიტმასნების აუცილებლობის ნიშანი. როგორც მან ბრიტანეთის წარმომადგენელს უთხრა, ბრიტანეთისგან მას არაფერი მიუღია, გარდა „კარგი რჩევებისა და ტკბილი სიტყვებისა.“²³⁷ ფინეთის პოლიტიკა, რომელიც საბჭოთა კავშირთან ნაწილობრივ ალიანსს გულისხმობდა, მსგავსი გამოცდილების მაგალითია. როდესაც მეორე მსოფლიო ომის დროს ფინეთმა ნაცისტური გერმანიის მხარე დაიკავა, მან ის პოტენციური მოკავშირეები (აშშ და დიდი ბრიტანეთი) დაკარგა, რომლებიც, სხვა შემთხვევაში შესაძლოა, ომის შემდეგ საბჭოთა ზეწოლასთან გამკლავებაში დახმარებოდნენ.

რა თქმა უნდა, მოკავშირეთა დახმარების გადაჭარბებული რწმენა სუსტ სახელმწიფოებს „პარაზიტობისკენ“ უბიძგებს, რაც გულისხმობს, რომ უსაფრთხოების უზრუნველყოფის კუთხით ისინი სხვების ძალისხმევის იმედად არიან. „პარაზიტობა“ სუსტი სახელმწიფოსთვის ოპტიმალური პოლიტიკაა, რადგან მისი წვლილი ნებისმიერ შემთხვევაში უმნიშვნელო იქნება. რაც შეეხება დიდ სახელმწიფოებს, აქაც ხშირია პასუხისმგებლობის სხვაზე დაკისრების მცდელობა. ისინი ფიქრობენ, რომ მოკავშირეების პოვნა იოლია. საფრთხის წინაშე სახელმწიფოები ცდილობენ, რომ აგრესორისთვის წინააღმდეგობის გაწევის ტვირთი სხვებს დააკისრონ. არც ერთი ეს ქმედება არ არის მიტმასნების ფორმა, მაგრამ ორივე იმაზე მეტყველებს, რომ ეფექტიანი დაბალანსების პოლიტიკის ალბათობა უფრო დიდია მაშინ, როდესაც ალიანსის წევრები მხოლოდ პარტნიორების უპირობო ერთგულების იმედად არიან.

ერთად აღებული ეს ფაქტორები იმის ახსნაში გვეხმარება, თუ რატომ წარმოიქმნება დიდი სახელმწიფოების გარშემო გავლენის სფეროები. მართალია, ძლიერი სახელმწიფოების ძლიერი მეზობლები დიდი ალბათობით დაბალანსებას მიმართავენ, მაგრამ დიდი სახელმწიფოების პატარა და სუსტი მეზობლები უფრო ხშირად მიტმასნებას ანიჭებან უპირატესობას. იმის გამო, რომ ისინი ექპანსიის

²³⁷ ციტირებულია ნაშრომში: C. J. Lowe, *The Reluctant Imperialists* (New York, 1967), გვ. 85.

პირველი მსხვერპლი შეიძლება გახდნენ, რომ მათ დამოუკიდებლად მოქმედების საკმარისი ძალა არ აქვთ და თავდაცვითი ალიანსი შეიძლება ძალიან ნელა მოქმედებს საამისოდ, რომ მათი დახმარება შეძლოს, აგრესიულ და დიდ სახელმწიფოსთან მორიგება მათთვის შესაძლოა უფრო მიმზიდველი იყოს.

მშვიდობა და ომი

დაბოლოს, დაბალანსების ან მიტმასნების თაობაზე მიღებულ გადაწყვეტილებებზე გავლენას ის კონტექსტი ახდენს, რომელშიც ასეთი არჩევანი კეთდება. სახელმწიფოები უფრო დიდი ალბათობით ირჩევენ დაბალანსებას მშვიდობიან დროს ან ომის საწყის ეტაპზე, როდესაც ისინი იმ სახელმწიფოს შეკავებას ან დამარცხებას ცდილობენ, რომელთაგან ყველაზე დიდი საფრთხე მომდინარეობს. თუმცა, როგორც კი ომის შედეგი ცხადი ხდება, ზოგიერთ სახელმწიფოს სურვილი უჩნდება, რომ დრო იხელთოს და დამარცხებული მხარე მიატოვოს. მაგალითად, როცა მეორე მსოფლიო ომის სასწორი ევროპაში ან ერთ, ან მეორე მხარეს იხრებოდა, რუმინეთი და ბულგარეთი ჯერ ნაცისტური გერმანიის მოკავშირეები იყვნენ, ხოლო შემდეგ გერმანია მიატოვეს და მოკავშირეების მხარე დაიკავეს.

თუმცა მშვიდობის დამყარების შემდეგ დაბალანსების სტიმულიც აღდგება ხოლმე. გამარჯვებული კოალიციები ხშირად იშლება ომის დასრულების შემდეგ. ცნობილ მაგალითებს შორისაა ავსტრია და პრუსია დანიასთან 1864 წლის ომის შემდეგ, ბრიტანეთი და საფრანგეთი პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, საბჭოთა კავშირი და აშშ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ და ჩინეთი და ვიეტნამი აშშ-ს ჯარების ვიეტნამიდან გასვლის შემდეგ. ამგვარი ტენდენცია კიდევ უფრო ამყარებს ვარაუდს, რომ დაბალანსება საერთაშორისო პოლიტიკაში გაბატონებული ტენდენციაა, ხოლო მიტმასნება-ოპორტუნისტული გამონაკლისი.

დაბალანსებისა და მიტმასნების შესახებ ჰიპოტეზების მოკლე შინაარსი

ჰიპოტეზები დაბალანსების შესახებ

1. ზოგადი ფორმა :თავდასხმითი ძალას წინაშე მდგომი სახელმწიფოები კავშირებს ქმნიან სხვა სახელმწიფოებთან იმ სახელმწიფოებისთვის წინააღმდეგობის გასაწევად, რომლებიც საფრთხეს წარმოადგენენ.
2. რაც უფრო დიდია აგრესიული სახელმწიფოს ჯამური ძალა, მით უფრო დიდია ალბათობა, რომ სხვა სახელმწიფოები მის წინააღმდეგ ალიანსს შექმნიან.

3. რაც უფრო ახლოს არის ძლიერი სახელმწიფო, მისი მეზობლები მით უფრო ხშირად ერთიანდებიან მის წინააღმდეგ. შესაბამისად, უშუალო მეზობელი სახელმწიფოები უფრო იშვიათად ხდებიან ერთმანეთის მოკავშირეები, ვიდრე ის სახელმწიფოები, რომელთა შორის ერთი ძლიერი სახელმწიფო მაინც მდებარეობს.

4. რაც უფრო დიდია სახელმწიფოს თავდასხმითი ძალა, მით უფრო დიდია ალბათობა, რომ სხვები მის წინააღმდეგ გაერთიანდებიან. შესაბამისად, სახელმწიფოები, რომლებსაც თავდასხმაზე ორიენტირებული სამხედრო შესაძლებლობები აქვთ, სხვა სახელმწიფოებს უბიძგებენ, რომ მათ წინააღმდეგ თავდაცვითი კოალიციები შექმნან.

5. რაც უფრო აგრესიულია სახელმწიფოს განზრახვები სხვა სახელმწიფოთა აზრით, მით უფრო დიდი ალბათობით გაერთიანდებიან ეს უკანასკნელნი მის წინააღმდეგ.

6. ომის დროს შექმნილი ალიანსები მტრის დამარცხების შემდეგ იშლება.

ჰიპოთეზები მიტმასნების შესახებ

მიტმასნების შესახებ ჰიპოთეზები დაბალანსების შესახებ ჰიპოთეზების საპირისპიროა

1. ზოგადი ფორმა: გარე საფრთხის წინაშე მდგომი სახელმწიფოები ალიანსში იმ სახელმწიფოსთან შედიან, რომლისგანაც ყველაზე დიდი საფრთხე მომდინარეობს.

2. რაც უფრო დიდია სახელმწიფოს ჯამური ძალა, მით უფრო დიდია ალბათობა, რომ სხვა სახელმწიფოები მისი მოკავშირეები გახდებიან.

3. რაც უფრო ახლოს მდებარეობს ძლიერი სახელმწიფო, მით უფრო დიდია ალბათობა, რომ მეზობლები მასთან ალიანსში შევლენ.

4. რაც უფრო დიდია სახელმწიფოს თავდასხმითი ძალა, მით უფრო დიდია იმის ალბათობა, რომ სხვა სახელმწიფოები მისი მოკავშირეები გახდებიან.

5. რაც უფრო აგრესიულია სახელმწიფოს განზრახვები სხვა სახელმწიფოთა აზრით, მით უფრო ნაკლებია იმის ალბათობა, რომ ეს უკანასკნელნი მის წინააღმდეგ გაერთიანდებიან.

6. საფრთხის წინააღმდეგ შექმნილი ალიანსები იშლება, როდესაც ეს საფრთხე სერიოზული ხდება.

ჰიპოთეზები დაბალანსებისა თუ მიტმასნებისთვის ხელშემწყობი პირობების შესახებ

1. დაბალანსება მიტმასნებაზე უფრო ხშირია.

2. რაც უფრო ძლიერია სახელმწიფო, მით უფრო დიდია მისი მიდრეკილება დაბალანსებისკენ. სუსტი სახელმწიფოები სხვა სუსტი სახელმწიფოების წინააღმდეგ ფაბალანსებას მიმართავენ, მაგრამ დიდი სახელმწიფოებისგან მომდინარე საფრთხის წინაშე შეიძლება მიტმასნება აირჩიონ.

3. რაც უფრო დიდია მოკავშირეებისგან მხარდაჭერის მიღების ალბათობა, მით უფრო ძლიერია მიდრეკილება დაბალანსებისკენ. თუმცა, როდესაც მოკავშირეების მხრიდან სათანადო მხარდაჭერა გარანტირებულია, იზრდება „პარაზიტობისკენ“ ან პასუხისმგებლობის სხვებზე დაკისრებისკენ მიდრეკილება.

4. რაც უფრო შეუქცევადად აგრესიულია სახელმწიფო სხვების აზრით, მით უფრო დიდია იმის ალბათობა, რომ სხვები მის წინააღმდეგ კავშირს შექმნიან.

5. ომის დროს რაც უფრო ახლოსაა ერთი მხარე გამარჯვებასთან, მით უფრო მეტად იზიდავს სხვებს მასთან მიტმასნება.

6. იზიდავს სხვებს მასთან მიტმასნება.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საერთაშორისო პოლიტიკაში დაბალანსება არის დომინანტური ტენდენცია, რომელიც ხელს უწყობს ძალთა ბალანსის შენარჩუნებას და გლობალური სტაბილურობის განმტკიცებას.

მიტმასნება კი უფრო იშვიათი და რისკიანი სტრატეგიაა — იგი სუსტ სახელმწიფოებს დროებით სარგებელს აძლევს, თუმცა გრძელვადიან პერსპექტივაში მათ სუვერენიტეტს და დამოუკიდებლობას საფრთხეს უქმნის.

საქართველოსთვის, როგორც მცირე სახელმწიფოსთვის, უსაფრთხოების ეფექტური უზრუნველყოფა მოითხოვს დაბალანსების პრინციპზე დაფუძნებულ საგარეო პოლიტიკას, რაც გულისხმობს პარტნიორობების განვითარებას დასავლურ უსაფრთხოების სტრუქტურებთან, ნაცვლად იმისა, რომ ძალზე ძლიერი მეზობლის გავლენაზე იყოს დამოკიდებული.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. W. Churchill, The Second world war, vol 1. The gathering storm (Boston, 1948), გვ 207-8.
2. W. Scot Thompson, „The Communist International System, “ Orbis 20, no.4 (1977).
3. ციტირებულია ნაშრომში: Seymour Brown, The Faces of Power: Constancy and Change in United States Foreign Policy from Truman to Johnson (New York, 1968), გვ 217.
4. ციტირებულია ნაშრომში: U.S. House Committee on Foreign Affairs, The Soviet Union and The Third World: Watershed in Great Power Policy? 97th Cong., 1st sess., 1977, გვ 157-58.
5. ციტირებულია ნაშრომში: C. J. Lowe, The Reluctant Imperialists (New York, 1967), გვ. 85.